

Дълги години България не е познавала други училища освѣнъ кикийнитѣ, т. е. нѣщо подобно на забавачници, мрачни и мръсни стаички, съ стѣни голи и влажни, при една срѣдновѣковна обстановка и при единъ учителъ често пѣти образецъ на невѣжество. Кикийниятъ учителъ се поддържалъ само отъ тия родители, на които дѣцата се пращаха при него. „Ученицитѣ сж хранели по редъ учителя, по редъ сж носѣли дърва зиме и по редъ му прислужвали; плашали сж му не повече отъ 20—30 стотинки седмично“. ¹⁾ Лесно можемъ да си прѣдставимъ, какво се работеше въ тия училища. „Като дойдохме въ школата, насѣднемъ, кой дѣто завърне на голата земя. Учителтъ дохождаше, когато щѣше, сѣдаше на дървения си столъ; ако дойдохме по рано, кажеше ни да мълчимъ и захващаше да шие, тогава нѣщо обикновено, тогавашнитѣ учители бѣха и терзии, а ако бѣ късно, тогава, тутакси захващаше да ни вика единъ по единъ, да ни «аланса» (промѣни урока); никога обаче, не изпитваше самъ всинца ни, а особено когато бързаше да си свърши терзийската работа, а калфитѣ изпитваха останалитѣ ученици, но затова какъ слѣпо и двѣ на три» ²⁾. И така прѣзъ дългия периодъ на политическото и духовно робство, България бѣше непроницаема за културата на външния свѣтъ, тя спѣше въ летаргически сънъ, когато другитѣ народи крачеха напредъ.

Но по събуденитѣ българи разбраха, че прѣди да освободятъ татковината си отъ политическото иго, трѣбваше да я освободятъ духовно, да събудятъ народния духъ, народното съзнание, а за това най мощното срѣдство бѣше образованието. Въ единъ периодъ сравнително късъ, въ срѣдата и въ втората половина на XIX вѣкъ врѣдъ се отвориха училища, съставиха се учебници, подобриха се методитѣ за прѣподаването, съ една дума, учебното дѣло добило яка и широка организация и станало готово за свободата.

Освободената България оцѣни високо значението на училището и се стрѣмила трѣскаво да го постави до висотата, която то има въ другитѣ държави нарѣчени културни. Народтъ жаденъ за наука се показва готовъ да приеме всичко за отърсване срѣдновѣковното му невѣжество; така шото нѣколко години слѣдъ освобождението въ количествено отношение училищата въ България бѣха достатъчно прѣкрасили напредъ.

Но въ качествено отношение всичко се нуждаеше отъ реформи, подобрения, измѣнения и стабилизаране. Тукъ България имаше само да избира. Половината отъ работата бѣше готова: и закони и правилници и програми имаше въ други страни; тъкмо тогава се случи, че цѣла плеяда младежи отидоха въ странство, за да слѣдватъ въ тамкашнитѣ университети; тѣ изучиха устройството и наредбата на училищата въ чужбина и като сж се върнали въ България, тъмъ се падна да заематъ най високитѣ служби по просвѣщението. Безъ колебания, имайки прѣдъ себе си равно поле и пълна свобода на дѣйствиетъ, тѣ въведоха въ страната всичко, що смѣтаха за най уствѣр-

¹⁾ История на учебното дѣло въ България, Н. Ив. Ванковъ

²⁾ А. Ивановъ.